

Minicursus - Agnes van Assisi (1196-1253)

"De schaduw van de schaduw in het volle licht"

Agnes van Assisifresco in de Clarabasiliek

Deel 1: Introductie

Welkom in deze minicursus rond Agnes van Assisi! Deze cursus bestaat uit acht delen, waarvan dit de eerste is. Dit deel vormt de introductie. De delen twee tot en met zeven vertellen Agnes' levensverhaal. Het laatste deel zal gewijd zijn aan afbeeldingen van Agnes van Assisi. Overigens worden in deze cursus consequent de Nederlandse namen gebruikt (dus bijvoorbeeld Clara, Agnes en Beatrijs in plaats van de Italiaanse Chiara, Agnese en Beatrice).

Dit eerste deel vormt, zoals gezegd, de introductie op de cursus. Er komen drie dingen in aan de orde: een eerste blik op Agnes, een kennismaking met de samensteller van deze minicursus en een uitleg hoe de verdere cursus in elkaar zit.

Br. Hans-Peter Bartels ofm

Eerst iets over de samensteller. Dan is meteen duidelijk wie door deze cursus heen met u/je spreekt. Ik denk namelijk dat velen van u/jullie mij nog niet kennen. Ik ben br. Hans-Peter Bartels ofm. Ik ben een ruime 5,5 jaar franciscaan,. In september 2018 heb ik mijn plechtige professie gedaan. Ik ben 32 jaar oud, woon in Megen en kom van oorsprong uit Beverwijk.

Mijn achtergrond ligt in de museumwereld. Ik heb 'cultureel erfgoed' gestudeerd aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten/Reinwardt Academie. Samenvattend kun je stellen dat ik daar geleerd heb: cultureel erfgoed behouden, ingewikkelde verhalen 'begrijpelijk' vertellen via allerlei mogelijke communicatiemiddelen (tentoonstelling, flyer, rondleiding, educatief project, website, cursus, enzovoorts) en (daar ging mijn afstudeeronderzoek over) het museumwerk samen met het publiek doen. Na een paar jaar op de afdeling Educatie & Publieksactiviteiten van het Bijbels Museum (Amsterdam) gewerkt te hebben en anderhalf jaar als medewerker communicatie in

Museum Jan Cunen (Oss) ben ik dus ingetreden. Sindsdien heb ik (tot een jaar terug) een grote rol gespeeld in het gastenwerk in de gemeenschap van Megen en (die rol wordt steeds groter) in de communicatie van onze orde en een aantal projecten dat daarbij hoort (Stadsklooster La Verna, Franciscaans Jongerenwerk, Hof van Lof en het Everardus Witte Fonds. Ook ben ik betrokken bij het Franciscaans Maandblad en 'De Stem van Sint-Antonius' het blad van de Vlaamse franciscanen.

Overigens ben ik voor ik intrad een tijdje betrokken geweest bij de OFS i.o. de Claragroep (toen nog) in Beverwijk. Zo ben ik ook een paar keer bij de landelijke bezinningsdagen geweest. Ik zet mij graag in voor de samenwerking tussen die drie ordes die onze franciscaanse familie rijk is. Zo was ik ontzettend blij mee te mogen doen met de kadercursus 'Franciscaans Leraarschap' oftewel de cursus tot GA. Dat deze cursus eindigde in een werkstuk rond Agnes van Assisi, die de basis vormt voor deze cursus toont wel hoe belangrijk ik de samenwerking vind: een franciscaan maakt een minicursus over een claris voor OFS'ers!

Wie weet mag ik ooit nog eens GA van één van de broederschappen (of zelfs de landelijk GA?) worden. Ik zie er naar uit die eervolle taak met plezier en deemoed te mogen vervullen.

Tot slot wil ik hier zr. Angela Holleboom osc bedanken voor haar begeleiding bij het maken van het werkstuk. Zonder haar was het niet gelukt om tot dit werkstuk te komen en dus ook niet tot deze minicursus.

Agnes van Assisi

"Agnes, dat is toch die zuster waar Clara mee schreef?" Regelmatig krijg ik deze vraag wanneer ik vertel dat ik me bezighoudt met Agnes van Assisi. Het beste antwoord is: "ja en nee." Ja, Clara schreef met deze Agnes, maar dit is niet de Agnes waaraan de vraagsteller denkt. Dat is Agnes van Praag (van Bohemen). De Agnes waar ik opdoel is *Agnes van Assisi*.

Agnes was de jongere -lichamelijke en geestelijke- zus van Clara van Assisi. Agnes volgde Clara een ruime twee weken eveneens met een vlucht uit het ouderlijk huis.. Ze is daarmee de tweede 'claris' na Clara. De zussen hebben samen het 'Leven in San Damiano' uitgevonden.

Weten we iets van die Agnes? Ja, maar je moet goed zoeken! En heel goed feiten checken! Na negen maanden speur- en schrijfwerk heb ik een redelijke reconstructie van haar leven gemaakt. Die zal ik de komende weken in deze cursus behandelen.

In de laatste jaren komt Clara steeds meer uit de schaduw van Franciscus. Nu wil ik graag Agnes weer uit de schaduw van Clara halen. En haar het licht geven dat ze verdient. Clara's orde had zonder Agnes niet kunnen worden wat ze geworden is. Daar zullen we de komende weken achter komen.

Eén vraag die we ons vooraf moeten stellen: heeft Agnes van Assisi echt bestaan of is ze enkel een 'legendarisch figuur'? Het antwoord is: ja, ze heeft bestaan. Dat weten we dankzij vier historische feiten/bronnen.

- 1) Kardinaal Hugolinus schrijft 1220 een brief aan Clara van Assisi. In vers 7 (het laatste vers) noemt hij Agnes van Assisi. (Zie: blz. 356-357 van *Clara van Assisi, Geschriften en oudste bronnen*).
- 2) Agnes zelf schrijft in 1221 een brief aan Clara van Assisi. (Zie: blz. 349-351 van *Clara van Assisi, Geschriften en oudste bronnen*).

- 3) Clara van Assisi schrijft in 1253 haar vierde brief aan Agnes van Praag. In vers 38 noemt zij Agnes van Assisi. (*Zie: blz. 84-87 van Clara van Assisi, Geschriften en oudste bronnen*).
- 4) Agnes van Assisi heeft een graf. Ze ligt (samen met o.a. haar moeder Hortulana en haar jongere zus Beatrijs) begraven in de muur van de zijkapel van de Basiliek van Sint Clara in Assisi. Deze kapel heet officieel de 'Capella di Sant'Agnese d'Assisi' (de Sint Agnes van Assisikapel). Het is de grote kapel links (wanneer je de kerk inloopt), de kapel waar het allerheiligste is uitgesteld.

Deze vier concrete aanwijzingen bevestigen dus, dat Agnes inderdaad bestaan heeft. Er zijn nog meer archiefstukken waarin zij genoemd wordt, maar deze vier zaken zijn in ieder geval ook voor u/je als lezer te checken.

Indeling van de minicursus

Zoals aan het begin al gezegd bestaat deze minicursus uit acht delen, waarvan dit de eerste is. De komende zes delen zullen steeds een stuk van het verhaal van Agnes vertellen. Agnes is net geen 60 geworden. Theoretisch gezien gaat dus elke les over 10 jaar van haar leven. Dat komt niet helemaal uit, want ook enkele gebeurtenissen (o.a. wonderen) na haar dood komen aanbod.

De indeling van de cursus is als volgt:

Deel 1: Introductie

Deel 2: Geboorte en Jeugd (1196-1211)

Deel 3: Intrede (1211)

Deel 4: San Damiano en het vertrek naar Florence (1211-1221)

Deel 5: Abdis van Florence (1) (1221-1242)

Deel 6: Abdis van Florence (2), overlijden in San Damiano (1240-1253) en latere gebeurtenissen

Deel 7: Aan Agnes toegeschreven wonderen na haar dood

Deel 8: Afbeeldingen

De delen twee tot en met zeven zullen in tweeën worden gedeeld. In het eerste gedeelte volgt een stuk van Agnes' levensverhaal. Het tweede gedeelte is een stuk verdieping; daarin wordt telkens uitgelegd hoe ik tot een bepaalde conclusie (bijv. de berekening van een datum) ben gekomen.

Het laatste cursusdeel, over afbeeldingen, is meer thematisch opgebouwd. Verschillende wijzen van afbeelden staan centraal; daarmee wordt het mogelijk afbeeldingen van Agnes van Assisi te herkennen en te onderscheiden van afbeeldingen van andere clarissen. De indeling van de eerste les is inmiddels duidelijk.

Alle delen zullen eindigen met een citaat van Agnes van Assisi. Dit eerste deel eindigt met een zegenwens van Agnes. Dat wens ik u/jullie allemaal op voorspraak van Agnes van Assisi in deze vreemde coronatijden toe.

Citaat van Agnes van Assisi

Agnes [...] wenst jullie al wat zoet en kostbaar kan zijn in de allerhoogste en verheven Koning.